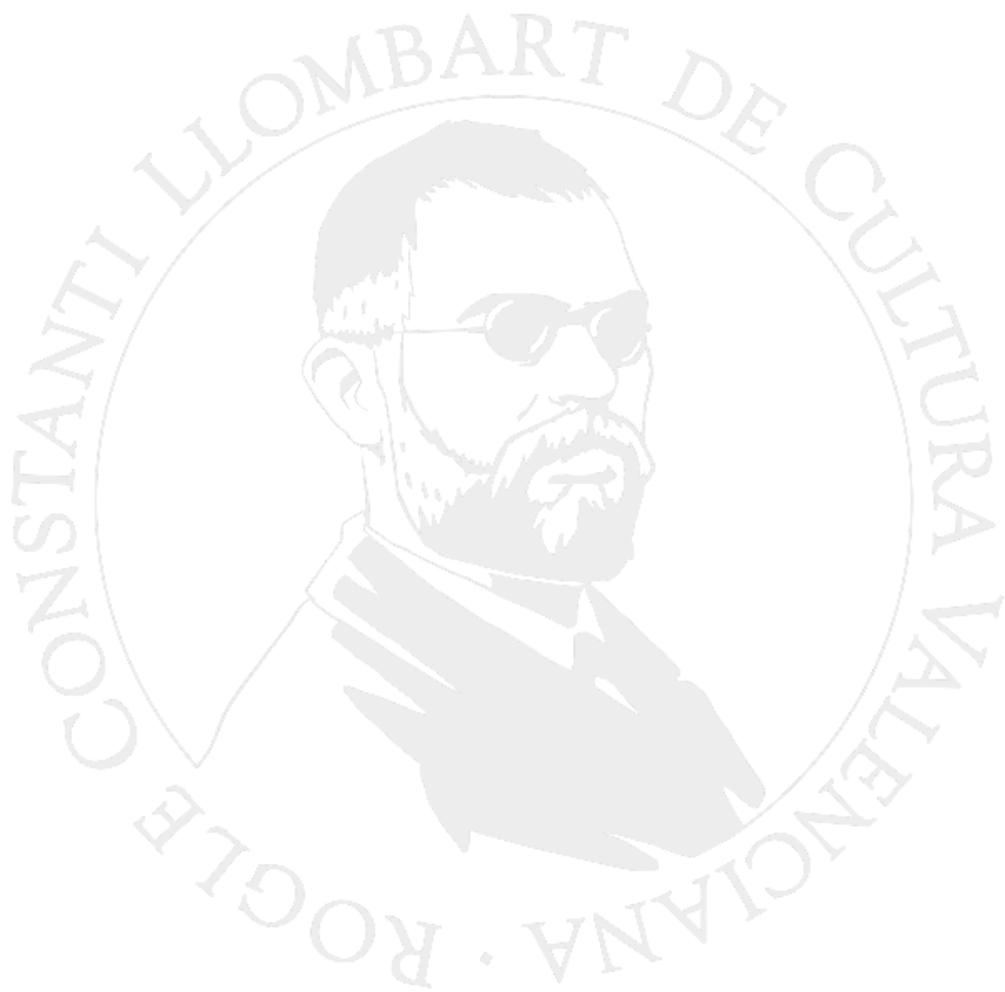

*La “Marcha de la Senyera”,
uns acorts oblidats*

Javier Navarro Andreu
Octubre de 2019

El present document es obra de Javier Navarro Andreu, que ha cedit l'utilisacio del mateix per a la seua publicacio en la pagina web del Rogle Constanti Llobart.

La “Marcha de la Senyera”

La musica sempre ha estat present en totes les cultures i civilitzacions des de l'aparició de l'Humanitat. En València ha seguit i és un signe identitari; les seues bandes i societats musicals són l'expressió més constatable, però hem gojat i gogem de grans compositors, intèrprets lírics i de música llaugera, cantautors i, lo que és molt destacable, un riquíssim folclor, sempre font inspiradora per a molts autors i molt diverses composicions.

En una de les tantes consultes a les hemeroteques hem pogut rescatar dos articles sobre una mateixa temàtica, els dos obra del gran musicòleg que fou Eduard López Chavarrí. En ells tracta de les marches heràldiques de la ciutat de València; els titula “Els Clarins i Timbals de la Ciutat”, publicat en el número 13 de *Taula de Lletres Valencianes* (octubre de 1928), i “Las marchas heráldicas de la ciudad de Valencia”, estampat en la revista *Ritmo* (maig-juny de 1933).

En concret nos parla de dos marches interpretades per lo que ell nomena “ministrers” municipals, grup format per tres trompeters i un timbaler, un conjunt l'origen del qual podria remontar-se als segles XVI i XVII. La primera és la “Marcha de la Ciutat”, en la que Chavarrí senyala que, desventuradament, és possible s'incloguera alguna fanfàrria final en època recent; esta peça rep també el nom de “marcha d'a peu” per executar-la els músics quan el Consell de la Ciutat es desplaçava caminant. L'altra és la “Marcha de la Senyera”, nomenada també “marcha a cavall” puix era la que acompanyava a la Real Senyera quan esta era traslladada en vehicle o a cavall.

L'importància del símbol valencià ha seguit tan notable a lo llarg de l'Història que sempre fou motiu de reverència per a la ciutadania al vore en ell encarnada la seua singularitat com a poble. Un emblema que gojà de guarda específica, el Centenar de la Ploma, que ha seguit cantat i lloat pels poetes i que, atenent a lo que nos diu Chavarrí, gojà, no d'una, sino de dos marches musicals específiques que l'acompanyaven en els seus trasllats.

El musicòleg indica en els articles citats que no coneix de l'existència de partitures escrites d'estes peces i que, segons l'informació a que tingue accés, la transmissió de les melodies ha seguit oral; fou precisament ell qui feu les respectives transcripcions escoltant una volta i una altra la seua interpretació, revisant cada nota per a no cometre error.

Reproduïm les partitures que ell escriví reflectint la música de les dos marches, encara que lo ben interessant seria escoltar-les. Per als que hagen pogut assistir en alguna ocasió a la Processó Cívica del 9 d'Octubre o ad algun acte molt protocolari de l'Ajuntament de la Ciutat de València, segur que tenen en la memòria la melodia de la Marcha de la Ciutat, part de les notes musicals de la qual foren incorporades pel mestre Serrano en l'Himne Regional o Himne Valencià.

Molt interessant seria recuperar els sons de la Marcha de la Senyera, i que esta melodia fora incorporada per a acompanyar-la en el seu desfilat pels carrers de la capital valenciana el dia 9 d'Octubre, el dia nacional valencià.

9 d'Octubre del 2019, dia de la Patria Valenciana

Documentacio

“Las marchas heráldicas de la ciudad de Valencia”, estampat en la revista *Ritmo* (maig-juny de 1933)

4

RITMO

Las marchas heráldicas de los clarines de la ciudad de Valencia

La música representativa de una ciudad o de una nación no es fácil escribirla de modo deliberado y como por encargo; cuando así, en vez de temas que simbolizen la alta nobleza y profunda espiritualidad de un pueblo, suelen surgir cantos de vulgaridad teatral y poblusquera.

Valencia tiene una magnífica representación musical heráldica en sus dos himnos maravillosamente bellos y... que precisa conservar evitando posibles mistificaciones.

Desde siglos atrás venía Valencia manifestando de diferentes maneras su significación musical ciudadana, y los ministriles acompañaban a la gloriosa “Señera” tocando timbales y clarines. La noticia de haberse solucionado el famoso Compromiso de Caspe se hizo pública mediante oficios de ministriles y juglares que por calles y plazas fueron cantando y tocando trompas, trompetas, añafles, atabales, dulzainas, cornamusas y otros instrumentos “de boca y cuerda”, como dicen las notas de pago hechas por el concejo a los ejecutantes.

***

La música representativa de la ciudad se resume en las marchas o fanfarrias que tocan los clarines y timbales del Ayuntamiento; en azuleros de los siglos XVII y XVIII ya se ve a los ministriles ejecutando los instrumentos referidos, al frente de cortejos solemnes en que iba la representación de la ciudad.

Del origen de estas marchas no conserva el Municipio ningún dato; por su aspecto, por su morfología están dentro de los tipos que se conservan en otros sitios, datando de los siglos XVI y XVII. ¿Fueron toques que acompañaron a la famosa brigada de ballesteros llamada “centenar de la ploma” por el número de sus hombres y el adorno de sus morriones? Es posible.

Veamos ahora estas marchas: son dos, una la “Marcha de la ciudad” o “marcha de a pie”, se ejecuta cuando el Concejo a pie camina; la otra es más propiamente la “marcha de la Señera”, la enseña de la ciudad, o “marcha de a caballo”, pues ejecútase cuando el Municipio

lleva la bandera de la ciudad, en coche o, como antiguamente sucedía, cabalgando. Entonces los ministriles también cabalgan, incluso el timbalero, con sus dos “calderas”, una a cada lado de la blanca montura.

La agrupación de los ministriles del Concejo la forman tres clarines y un timbalero. Los clarines están en mi bemol; cuanto los timbales guardan una afinación hipotética (“alto y bajo”, dice el ejecutante) acaso porque no le pidieran al ejecutante cualidades de músico.

***

La notación de las marchas está hecha por mí de los viejos ministriles que la tocaban hará unos treinta años; era aquella mi primera excursión por los campos de la música popular valenciana y no hay que decir si tendría yo cuidado en hacer la transcripción exacta; pude hacerla directamente de los ministriles, quienes, complacientes, prestaron a todas mis pruebas; y aún luego, en varias ocasiones, comprobé la exactitud saliendo al paso de los trompeteros cuando el Concejo desfilaba solemne. El más viejo de aquellos trompeteros (pasaba entonces de los sesenta) me dijo que aprendían el toque por tradición, transmitiéndola de unos a otros. Nadie osó jamás alterar una nota. Personas de edad muy avanzada me informaron que siempre oyeron tocar de igual modo las gloriosas marchas.

He aquí la Marcha o fanfarria de la ciudad:

La marcha “de la Señera” o de a caballo es así:

Por desgracia modernamente ha sufrido una modificación infeliz, un “adorno”, una “fioritura” desprovista de dignidad que procede de las “alegrías” con que en la plaza de toros se marcaba el cambio de suerte en las corridas “reales” en donde el cambio de suerte lo marcaba el clarín del Ayuntamiento; un calderon primero, una apoyatura después, los oles y jaleaduras del público, todo acabó con una serie de “falsetos” impropios del instrumento, que han influido en la terminación vulgar, fea y cursi que recientemente se ha puesto a la marcha del Concejo, sin que hayan sido bastantes a la debida restauración cuantas indicaciones se han hecho a fin de conservar a la música de la ciudad toda su dignidad y su grandeza.

E. L. CHAVARRI.

El código de música colonial y la crítica española

Mi transcripción de la música del Código peruano que posee el Doctor Ricardo Rojas en Buenos Aires (1), ha merecido exquisita atención de muchos estudiosos europeos. Varios españoles de cultura, información y criterio dispares, han dedicado a mi trabajo extensos comentarios críticos no tan despectivos como paternales. Prescindiendo de los autores cuya ingenuidad los denuncia rápidamente al lector, quiero ocu-

parme de aquellos cuyo aplomo y copia de erudición impresionan más seriamente.

El señor Antonio Margelí, Beneficiado Tenor de la S. I. C. de Madrid, ha sucripto en *RITMO* (números 59, 60 y 62) una serie de artículos en que, coronando muy singulares y curiosas afirmaciones, asegura que puedo ser disculpado «en cierto modo» por haber transcritto el código en la forma que lo hice; todo lo cual me mueve a solicitar la hospitalidad de esta interesante revista deseoso de agradecer al señor Margelí la cristiana aunque condicional-

(1) «La música de un Código Colonial del Siglo XVII». Ed. del Instituto de Literatura Argentina de la Facultad de Filosofía y Letras. Buenos Aires, 1931.

“Els Clarins i Timbals de la Ciutat”, publicat en el munero 13 de *Taula de Lletres Valencianes* (octubre de 1928)

TAULA

DE LLETRES VALENCIANES

VOLUM II   OCTUBRE 1928   NÚMERO 13

MÚSICA HERÀLDICA VALENCIANA

Els Clarins i Timbals de la Ciutat

Al Excm. Marqués de Sotelo;
alcalde de la nostra València.

La música representativa d'una ciutat és ara ben difícil d'escriure. En estos temps de «zarzuela» decaiguda, en estos temps de música de baix-ventre diputada sovint com a regal de inspiració i mostra de gèni (amb altres blasfèmies per l'estil), no és possible trovar músiques noves que representen alta noblesa i fonda espiritualitat d'un poble. Surten, això sí, càntics per a les coristes sense malles, baixa teatral de pantorrilles de pago; ¿són podria ser eixa humillació davant la carn barata, una visió de la pàtria?

Per a desfer les males boires ja es hora de que siga instaurada la major dignitat dels cantos i tonades que realment *són* la nostra terra; cançons que no s'hagen engendrat en cap escenari, fanfarries que fassen pensar en Jaume Ier, en Vinatea, en Ausias March, en les gestes de Roger de Llúria o en les glòries escrites per Muntaner..., música naixcuda de la més noble mediterrània nostra, i no de cap «pasodoble de género chico»; música de rael hispànica sense contaminació d'opereta estrangera.

Per fortuna hi ha els dos himnes magnífics de València, i la seua conservació ens deu interessar seriament. Jo he sentit, jo guarde entre els meus papers, melodies cabal·lesques d'a tres centurries que són encara conreuades en pobles d'alta nomenada: Florencia, Siena, Nuremberg... o en velles ciutats d'Anglaterra o de França... Doncs bé: no he trovat ninguna melodia tan noble, tan magestuosament senzilla com les dos fanfarries de la nostra ciutat. Jo vos pregue, lectors, de no considerar estes paraules meves com escrites per un petit «chauvinisme» de barri, ni per la admiració que li diu «obra d'art» a una falla o a una festeta de carrer. No; en tot cas jo pecaria per lo contrari; tal es el meu desig de que València recupere la seva fesonomia propia, i llavors incomparable, sense les pedanteries, sense les grolleries i superficialitats que la fan decaure. Per això puc dir-vos, ben entés, sense temor a exagerar, que els dos motius musicals tan representatius del nostre Ajuntament i del nostre antic regne, son maravellosament hermosos. Cal conservar-los, i sobre tot ¡cal respectar los!

* * *

Dic això perque, des d'alguns anys ençà, són aquelles notes vibrants sovint desfigurades, i es decanten cap a la forma «cursi» de que abans parlavem. No, no pot ser cosa dolenta la fanfarría de la Ciutat.

De segles enrere havia tingut València la seva representació «ciutadana» en música; sonadors, ministrers, acompanyaven a la Corporació i a la Senyera, sonant els clarins i timbals de glòria. No hi havia solemnitat que no tingués la vitalitat de la música com ho demostren els llibres de comptes municipals. Com a exemple bé podem citar una notícia que devem al benemèrit patrici el Dr. Rodrigo Pertegás: es el compte de pagos fets als ministrers, joglars i sonadors «que ab molts i diversos sons de trompes, trompetes e nafills, tabals i caramelles, cornamuses e altres struments de boca, e de corda»

acompanyaven al Consell i prohoms de la ciutat, fent la declaració de rei a favor de N'Anfós «el d'Antequera», segons havia decidit el Parlament de Casp.

Ben segur que les «trompetes i tabals» eren les que anaven prop de la Senyera i del Consell. Que els altres instruments eren per a les colles de «dances».

Temps endavant surten unes curioses indicacions de la mateixa música, en rajoles dels segles xvii i xviii representant als ministrers de València amb el seu posat i traïe característics.

Així arribem als nostres dies, i els tòcs de la ciutat son transmesos per la tradició. Farà uns trenta anys vaig poder transcriure directament dels trompeter i timbaler de la Ciutat les dos sonades; era la primera revolada meua per el camp de la música folk-lòrica, i cal dir si posaria devoció i cura per a anotar exactament aquelles notes que tan enlairada significació tenien. Una, i altra, i altres vegades vaig poder fer que repetiren la música, i encara després, pels carrers, quan l'Ajuntament sortia en corporació, foren comprovades per mi aquelles notes solemniais. També vaig indagar dels propis ministrers: però no sabien dir la procedència d'aquella música; la reprenien per tradició, trametent-la d'uns a altres. Ningú havia pensat mai tampoc en canviar-li ni una nota, ni un ritme. Consultades després persones de gran edat, recordaven perfectament des de la seua infància, la identitat de la tonada, la qual no havia perdut gens el seu caràcter magestuós.

* * *

Vejam ara les tonades. Son dos, com ja he dit: una, la «Marxa de la Ciutat», o «Marxa d'a peu» (com la nomenaven els ministrers) perquè se toca quan el Consell a peu camina. L'altra resulta més propiament la «Marxa de la Senyera», es a dir, la que sona quan el Consell porta el símbol de la Ciutat en carruatge, o com antigament se feia: a cavall. Llavors es quant els ministrers també van cabalcant, inclòs el timbaler amb les dos «calderes», una a cada costat del blanc rossí.

L'agrupació dels ministrers municipals la formen quatre: tres trompeters i un timbaler. Els clarins o trompetes están en mi bemol; al tercer li diuen trompeta baixa. Els timbals, no massa grossos, están afinats prou lliurement, pot ser perquè no li demanen al sonador qualitat de músic; els consideren simplement com «alt» i «baix».

La notació de les dos marxes tal com jo la vaig transcriure dels vells ministrers, és la que a continuació segueix. Algunes lleus variants poguí senyalar amb el temps; però la manera més normal d'execució es la que transcriu.

MARXA DE LA CIUTAT

Musical score for 'MARXA DE LA CIUTAT'. It features two staves: Clarins (in mi bemol) and Timbals. The tempo is marked 'Mod. V. (120-140)'. The score includes a main melody and a 'Variació' section.

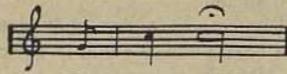
MARXA DE LA SENYERA

Musical score for 'MARXA DE LA SENYERA'. It features two staves: Clarins (in mi bemol) and Timbals. The tempo is marked 'Vivaciss. (120-140)'. The score includes a main melody and a 'Variació' section.

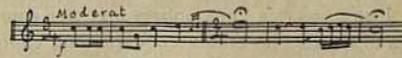
Desgraciadament hi ha una modificació dolenta a senyalar en la marxa 1.ª perquè li lleva magestat a la melodia i li dona un aire «cursi» i migrat a qué més vols. Fa el efecte com si a la gloriosa Senyera li hagueren afegit, al restaurar-la, una d'eixes virolades i barates llistes de canut per a llicència de soldat.

¿Cóm i per qué ha sorgit eixa malhaurada modificació? Es relativament moderna, i ben indicadora del seu temps; no procedeix de cap campament guerrer: ve... de la plaça de bous. Eren els dies de glòria per a «Guerrita» i Mazzanini. Sabut es que a les curses de juliol (les de la Fira, en València, que'n diuen «de bous reals») van com a trompeters per a indicar els canvis de sort, els clarins i timbaler de la Ciutat; assistència

indicadora de l'antiga cerimònia en estos espectacles. Doncs, bé, el clarí primer és (o era) l'encarregat de fer el tòc de cada canvi de cada sort, quan el President fa la senyal amb lo clàssic «mocaoret». La música era cosa tan simple com aquesta: (Vejas exemple 3.er).

Exemple 3.er

Exemple 4.1

Però vingué un any en el qual, o perquè el trompeter (solen ser càrrecs adscrits al d'algutzil i pregoner) fora nou i volguera lluir-se, o perquè hagués segut clarí de cavalleria, es lo cert que començà a fer algun «adorno», després algún «añadido», vingueren els «jaleos» dels espectadors, ben contents d'aquell virtuosisme de nova classe, i a la fi, la senyal per a canvi de sort solia ser este model de carrincloneria: (Exemple 4.1.)

Sense donarse conte, la bona simplicitat dels sonadors els va fer creure que això *aniria bé* aplicant'ho al noble tòc de la ciutat. I així va passar: el final del himne magestiuós apareix amb una «càguila» (i vostés perdonen) musical del pitjor efecte.

Ara digau-me, valencians, posada la ma sobre el cor, si aquell infeliç virtuosisme de plaça de bous, que feia agafar els «trastos» a Mazzantini, pot aplicar-se a la Senyera que representa l'expansió del rei En Jaume Ier, la nobleça del Consulat de Mar, o la conquesta de Mallorca i Nàpols.

* * *

Els exemples de melodies i de ritmes que son representació d'una València magnífica i senyora, son els que primer he transcrit. Per la seua morfologia, per el seu caràcter, son dos admirables tòcs de fanfarria que están dintre de la categoria dels que ens conserven alguns còdices dels segles xiv i xv. Recordem a este propòsit els estudis del distingit musicògraf Sr. José Rafael Carreres. Els seus exemples de melodies mig-ivals, tenen una distinció que s'orienta cap a les nostres valencianes.

Per l'admirable vigor tonal i rítmic, per la seua magestat serena i forta, eixos dos són els veraders heralds de la Ciutat i de la Senyera, sense que cap altra mixtura puga substituir, amb sa musiqueta de cartró daurat, l'or puríssim d'aquelles nobles melodies.

EDUARD L. CHAVARRI.

Transcripcio de la partitura proporcionada per E. Chavarri.

Marcha de la Senyera

The image displays a musical score for the piece "Marcha de la Senyera". The score is arranged in two systems. The first system includes parts for E♭ Cornet 1, E♭ Cornet 2, and Timpani. The second system includes parts for E♭ Cnt. 1, E♭ Cnt. 2, and Timp. The music is written in 3/4 time and B-flat major. The E♭ Cornet 1 part features a melodic line with eighth and sixteenth notes. The E♭ Cornet 2 part provides a bass line with quarter notes. The Timpani part consists of a rhythmic pattern of quarter notes. The E♭ Cnt. 1 part features a melodic line with eighth and sixteenth notes. The E♭ Cnt. 2 part provides a bass line with quarter notes. The Timp. part consists of a rhythmic pattern of quarter notes. The score is marked with a "5" above the first measure of each part in the second system, indicating a measure rest.

